

A levélhez utóiratot is írt:

Dicunt, quod Dominatio Vestra Egregia fecit unum meum colonum tribus baculis expicere et compendibus.⁶ Ista ne est compaternitas et fraternitas!⁷

A levéllel kapcsolatban még csak annyit, hogy néhány napra a megírása után, augusztus 14-én Báthory Zsigmond megmondolta a dolgot, váratlanul visszatért erdélyi trónjára, a királyi biztosokat elfogatta és fogvatartotta mindaddig, amíg kincses szekereit s embereit a Habsburgoktól vissza nem kapta. Istvánffy szeptember 23-án indulhatott útnak hazafelé. Bár megbízatása így kellemetlenül és sikertelenül végződött, megérkezése után mégis nagy jutalmat kapott: főajtóállómesterré lett (ianitorium regalium magister), s feladata búzgó végzéséért a király teljesítette régi óhaját: beleegyezett leányai fiúsításába, sőt megadta birtokaira a szabad rendelkezési jogot is.⁸

FENYŐ ISTVÁN

KIHAGYOTT RÉSZLETEK KISFALUDY SÁNDOR NAPLÓJÁBÓL

Kisfaludy Sándor 1796. március 6-án indult el többbedmagával Milánó felé, ahová a császári parancs büntetésből helyezte. Útján az első naptól kezdve naplót vezetett, majd ezt a megérkezése után is folytatta, sőt francia fogságának számára emlékezetes időszakát is megörökítette. Ez a napló — melynek adatai megvilágítják a *Himfy szerelmei* genezisét — sokáig kéziratban lappangott; csak 1883-ban adta ki Kisfaludy Á. Béla. (*Kisfaludy Társaság Évtáplaja*, Új folyam, 18. köt. 1883. 166—278. l.) A mű kiadója teológiai tanár volt a budapesti egyetemen, s mivel Kisfaludy naplójában bőven fordulnak elő egyházellenes megjegyzések és erotikus részletek, nem átalított aa szöveget megcsonkítva, e részek elhagyásával adni ki, sőt a legélesebb kitételeket a kéziratban fekete tintával felismerhetetlenné tenni. Angyal Dávid nyolckötetes szövegkritikai kiadása a *Naplót* később nem a kézirat, hanem az első szövegpublikáció alapján közölte. (K. S.: — *Minden Munkái* Bp. 1892—93. VII. k. 213—374. l.) Így Kisfaludy Sándor *Napló és irantzia fogságom* c. munkájának szövegközléseiből mindmáig hiányoznak az említett egyházellenes részletek. Az egyik kiadatlan szövegrész — az augusztus 10-i, amely a szerelemről, mint költői témáról szól — a *Kesergő szerelem* kelet-

⁶ Istvánffy humanizmusára jellemző, hogy jobbágynak megbotoztatása mennyire foglalkoztatta még Erdélyben is. A *Történelmi Tár* 1893. évfolyamában Szerémi közzétett néhány Istvánffy-levelet *A Draskovichok trakostyáni levéltárából* címmel. A levelek közül az egyiket Istvánffy leányának, Évának írta, ugyancsak Gyulafehérvárott, július 16-án, tehát egy hónappal a most közölt levél előtt, mégpedig magyar nyelven. Ebben is említi az esetet: „Musconi Farkasra panaszkodnak, hogy egy jobbágyomat vasba verette és megpalcáztatta, kit az jó komántul nem vártam volna.” (I. m. 358. l.) Szerémi egyébként helytelenül olvasta a nevet Musconi-nak; a most talált levélen pontosan olvasható a név: Druskoczy. Istvánffy különben Druskoczy Farkast történelmében is emlegeti, mégpedig mint „adolescens clarus”-t, Sziszek 1593. évi 3. ostromával kapcsolatban. (L. 1662-i kiadás XXVII, p. 603.)

⁷ A levél teljes magyar fordítása:

Nemzetes Druskoczy Farkas úrnak, Zrínyi gróf úr familiárisának (főemberszolgájának) stb., komámuramnak. Nemzetes uram és barátom és tisztelt komám! Fogadja üdvözetemet és szolgálatom ajánlását. Amiket Nemzetes Uraságod nekem Ozalyból írt, megkaptam és megértettem Mihály úrnak, régen Mansfeld gróf úr, most pedig Zrínyi gróf úr szakácmesterének levelével együtt, melyeken eleget nevetünk, és nekem úgy tűnt, hogy Kegyelmetekkel együtt vagyok Csáktornyan. Az inémt írtam a gróf úrnak is az itteni dolgokról, de mivel ritkán ír, nem tudom, levelemet megkapja-e. Kedves dolog számomra, hogy emlékeztek rám, és, amikor alkalom kínálkozik, nem is szűnök meg a gróf úr dicséretét zengeni ebben a provinciában, amelyben ugyancsak sok barátja és jóakarója van. Alig várom, hogy Kegyelmeteket lássam. Talán szeptember végén lehetőség nyílik rá. Nem tudom, mit csinál Kegyelmed ott. Nálunk itt tatár és más barbár urak vannak, akikkel igyekszünk jó eredménnyel tárgyalni, ha lehet. Malekoczy uramnak ajánlja szolgálataimat, Gereczy és Laczkovich Gergely uraiméknak ugyancsak. Egyébként Farkas már a táborban van, már jobban egyetért velünk. Tahy uramat tegnap a táborban láttam, de ismét kólika gyötéri. Kérem, ajánlja szolgálatait Miley András uramnak. Szabadíts meg bennünket Uram, a calinociai vasasoktól és másoktól. Most írtam levelet Szlavonia generalisának a róka farkak eladása ügyében, hogy ott, ha lehetséges, legyen kiméletes irányomban; ez igazán illő lenne, hiszen én most mindnyájatokért fáradozom. „Az kis úrnak kegyelmed nagy szolgálatomat mondja és asszonyomnak önagyságának azonképpen. Hoffkircher, az ki exul ex Austria, itt vagyok és egészségre vagyok.” Szeretném tudni, vajon megkísérlednek-e valami a stíriaiak a törökök ellen. Kérem, írjon Nemzetes Uraságod. Draskovich Péter uramnak ajánlja szolgálataimat. Itt nagy melegek voltak, de már elkezdett esni, és a levegő is hűvösebb. A servitorok (katonák), akik Tahival jöttek, eléggé rosszul vannak. Söti Péternek négy lóra zsoldot adtunk, továbbá gabonasegélyt és a falu tisztartóságát; ezt Malekoczy úr kedvéért tettem. Prashoczy uramnak is ajánljon engem Nemzetes Uraságod. Mihály szakácsnak mondja meg, hogy viszek neki Erdélyből fiatal feleséget, közben pusztítsa el azt a vén banyát. Bathiány úrról is írjon Nemzetes Uraságod, sok szerencsét kívánok neki. Eljjen boldogan! Gyulafehérvárott, 1598. augusztus 10.

Atyafia N. Isthuanffy.

Azt mondják, Nemzetes Uraságod egyik jobbágyomra három botot veretett és bilincses verette. Vajon kaphozhat az atyafihoz illő eljárás-e ez!

⁸ L. Holub: *Istvánffy Miklós történelmi szempontból*, 33. l.

kezéstörténetéhez szolgált adalékok: ebben a bibliát is segítségül hívja a szerelmi líra; saját szerelmi ihlete jogosultságának igazolására a hazai nemesi költészet megcsontosodott normáival szemben. (Draguignanban írja: éppen akkor, amikor hozzákezd nagy művéhez.)

A továbbiakban e részleteket a kézirat alapján, az előfordulási hely pontos megjelölésével közreadjuk, jelezve azt, hogy a most közlétt részlet az első szövegközlés, ill. a szövegkritikai kiadás hányadik oldalán található. (A *Napló és jrantszia jogságom* kézírata jelenleg az Országos Széchényi Könyvtárban van, kéziratári jelzete: 625. Oct. Hung.) Az egyes szövegrészek előtt álló számok a kézirat lapszámára, az utána zárójelben következő számok pedig az említett kiadások lapszámára utalnak; a szögletes zárójel pedig azt jelzi, hogy ott kezdődik az eddig kiadatlan szövegrész.

14. lap:

Die 18. Marz.

„Nyomorúlt mezzőváros — szomorú hely. — [A Fogadóban lévén szállítva emberismeretemet ma az által terjesztettem, hogy a házbeli Kellnernéval, a ki egy tenyeres, talpas, meljes, faras eres Leány, kettős beszélgetésbe ereszkedvén, gondolkozása módját kipuhatólám; mert tudni méltó dolog az, hogy itt a Kellner szolgálatokat mind Leányok viszik véghez, a kik által a véres Legényvendégek gyakran kísértésbe hozatnak az ételhordásnál — ágyvetésnél.]” (KTÉ 1883. 182. l. — MM. VII. 228. l.)

21. lap:

Friesach, 13dik szállás.

„A vajnak bőségéről nem kételkedik az, a ki a derék steuer teheneket látja... [Stiriának köznépe igen bigott, de bezzeg a falusi Plébánosok, a mennyire nállok megfordúltomban tapasztalám, és a Parasztoktól magoktól is hallám, nagy Világfiak. Egyenként valamennyire rá illik a név (itt durva törítés következik, jekete tintával F. I.). A ki Stiriában különös aszszonyi szépséget akar látni, azt meg fogja találni a Pap Szakátsnéjában, valamint a legjobb ételt italt az ő asztalán. — A mi pedig nekem tetszik az, hogy ezek nem olly képmutatók, mint a mi Papjaink; nem titkollyák el — nem fedezik el az ártatlan báránynak bőrével (itt ismét másfél sor jekete tintával olvashatatlaná téve. F. I.)” (KTÉ 1883. 186. l. — MM. VII. 234. l.)

29. lap:

Lienz, 22dik szállás.

„Karinthia, és Tirol között a Salzburgi Érsekségnek farkán kell keresztül menni; [s nem kevésbé boszszonkodtam, amidőn egy vonását tapasztalám a Papi rend közönséges Characterének, melynek első eredetől fogva az Önn-haszon keresés, és tsalarás vala fő Maximája. Tsak vedd fel: Minden itten keresztül menőnek egy-egy marháért 12 krajtzárt kell fizetni, vámat; s minden házasodó Legénynek 200 forintot azért, hogy a Természet ösztönét követi? — Tsak az hibázik még, hogy a hasnak kiürítésére is adót vessenek; annak pedig, a ki fizetni nem akar, ganéjja Confiscáltassék, és a jövedelmek közé számláltassék. Elég okosak valának az átkozottak, uralkodásokat elejétől fogva a félelmen építeni, hogy székek-ről le ne taszittassanak.] —” (KTÉ 1883. 191. l. — MM. VII. 242. l.)

36. lap:

Kollmann, 28dik szállás.

„... De a mi mindenek felett nevezetes, az egy Apátza Klastrom, melly egy iszonyu, szirtos, a város felibe dőledő, vad hegynek a tetején, egy sziklaparton úgy van épülve, hogy az a levegőben láttatik lebegni. [Jó gondolat vala azon időben ezt a Klastromot oda építeni; a Papok és Apátzak ott bátorságosan kényjekre áldozhattak Priapusnak, a nélkül, hogy az alvilág valamit tapasztaljon.]” (KTÉ. 1883. 195. l. — MM. VII. 249. l.)

38. lap:

Welsch Michel, 31-dik szállás.

„Nagy gyönyörűségemet, és hasznomat lelem az olasz nyelvben, mellynek megtanulására Viganóné szerelme hírt egy időben; s mindég megújúl bennem ezen ritka Asszornynak emlékezete. — [Te vagy áldott az Asszornok között! Maria Medina.]” (KTÉ 1883. 197. l. — MM. VII. 251. l.)

Trient 32dik szállás.

„Itt egy mester penzel által le vagyon festve a már ülő és az emberi nemnek idvességét dolgozó Concilium, és pénzért meg mutattatik, és meg is magyaráztatik a sekrestyés által az idegennek. [Láttam — nemcsak láttam, hanem hallottam is magamban ezen Szent Ördögöknek beszédjeket.] . . .” (KTÉ 1883. 198. l. — MM. VII. 252. l.)

51. lap :

Mantua, 3-dik szállás.

„. . . azután ismét haza és a férjfiu némellykor haza megy: néha pedig (ha az Asz] szony a lelkektől fél) nálla is marad [egész éjjel, és vele együtt egy paplan alá rejti magát. — s ez a választott férjfiu az ugy nevezett Cavalliere Servente . . .” (KTÉ 1883. 206. l. — MM. VII. 265. l.)

60. lap :

Cremona, máj. 4.

„. . . a jó Muzsika gyönyörűen érezteté vélem, hogy a Muzsikának, operáknak [és buja éneklőnéknek] hazájában vagyok. — (KTÉ 1883. 213. l. — MM. VII. 276. l.)

III. rész. 7. lap :

Voghera, jul. 8dikán

„. . . A mi pedig leg-inkább boszont az, hogy hol egyik, hol a másik Barát jön hozzám puffadt hassal, és a Piemonti veres bortól égő pofákkal] condoleálni. . .” (KTÉ 1883. 231. l. — MM. VII. 306. l.)

III. rész 35—36. lap :

Aug. 10dikén

„. . . Azok tehát, a kik a Szerelemnek természetes kifejezését úgy tekintik, mint valamely botránkoztató, fertőztető dolgot olvassák el Ezekielnek [tizenhatodik és huszon harmadik tziikkelyét, és ott meg fogják találni, hogy maga az Isten (a kinek nevével a buja írásokat kárhoztatják) Jeruzsálemet egy fiatal, szegény, rongyos, motskos és undorító Leányhoz hasonlítja: „Én meg szántalak, azt mondja az Isten, és úgy hagytalak nőni mint a mezzőnek a fűvét. *Et ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda, et transivi per te, et vidi te, et ecce tempus amantium et extendi amictum, meum super te, et facta es mihi, et te lavavi aqua, et vestivi te discoloribus et ornavi te ornamentis, et dedi armillas, et torquem.*. . . *Sed habens fiduciam in pulchritudine tua — fornicata es cum omni transeunte-es fecisti tibi simulacra masculina, et fornicata es cum eis-et fecisti tibi lupanar, et fornicata es cum vicinis magnarum carnum-et dona donabat eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum.*. . . A huszon harmadik cikkely még erősebb. Ezek a két testvér Leányok Oolla és Oliba, a kik a legnagyobb gyalázatoknak valának által engedve. „Oolla dühösen szerette a fiatal vitézeket, : és a fiatal tisztviselőket. ”Oliba insaniavit amore super Concubitem eorum, qui hebent membra asinorum sient fluxus equorum fluxus eorum.”] In illo tempore, [a mint látod], nem valának az emberek [az Isten maga sem] olly szőr-szál hasogatók, hogy azt bátran fel ne fedezték volna, a mit mi eltakarunk, hogy azt meg ne nevezték volna, a mit mi ki nem merünk mondani, hogy a tsunya dolgokat tsunya szavakkal ne fejezték volna ki.” (KTÉ 1883. 252. l. — MM. VII.

337. l.)

III. rész. 48. lap :

Szept. 4dikén

„Soha, soha se felejttem el ezt a szeretett Aszszonyt, a kinek karjai között a [legbujább de] leggyönyörűbb szerelemnek ölében egy ideig boldognak vélém magamat.” — (KTÉ 1883. 262. l. — MM. VII. 350. l.)

E szövegrészletekkel a „Napló és frantzia fogságom” szövege immár teljes.